

LINDA ELLIS, **The Cucuteni-Tripolye Culture. A Study in Technology and the Origins of Complex Society**, B.A.R., International Series, 217, Oxford, 1984, 221 p., 27 hărți + 76 fig. în text.

Strălucitele civilizații neo-eneolitice de pe teritoriul României atrag din ce în ce mai mult atenția specialiștilor din străinătate. Acest fapt nu poate decât să ne bucure deoarece este o confirmare a bunelor rezultate obținute de școala arheologică românească.

L. Ellis, specialistă formată la prestigioasele universități americane — UCLA și Harvard —, și-a ales ca obiect al investigațiilor sale, în urmă cu mulți ani, pirotehnologia ceramicii cucuteniene. Beneficiind de repetate și uneori îndelungi stagii de documentare în România, autoarea a avut posibilitatea să cunoască cele mai noi descoperiri, în acest domeniu, din România. Ca dovadă a seriozității și profesionalismului său menționăm că L. Ellis a învățat limba română avînd, astfel, posibilitatea de a citi în original literatura de specialitate și de a purta discuții amănunțite cu arheologii români. Faptul nu este lipsit de semnificație deoarece foarte rar specialiștii străini procedează astfel. Colega americană a avut posibilitatea de a cunoaște direct realitățile arheologice din România, de a examina materiale arheologice și chiar de a participa la săpături. Eforturile sale pentru o documentare cît mai completă în domeniu sînt evidente în cartea pe care o publică.

Trebuie să spunem de la început că L. E. are o pregătire specială în științe aplicate în arheologie, efectuînd chiar ea o serie de analize, unele deosebit de sofisticate. Specializarea sa explică atît tema tezei de doctorat cît și titlul cărții pe care o recenzăm.

O surpriză plăcută și chiar emoționantă este faptul că cercetătoarea americană și-a dedicat lucrarea centenarului descoperirii așezării de la Cucuteni.

Lucrarea este precedată de trei note cuprinzînd, prima, mulțumirile autoarei față de specialiștii români și americani care au sprijinit-o la realizarea monografiei, a doua privind sursele ilustrației și ultima, utilă pentru cititorul de limbă engleză, asupra transliterărilor folosite.

Cartea Lindei Ellis este structurată în patru capitole : *I. Introducere. Tehnologie și societate ; II. Originea și dezvoltarea neoliticului tirziu — culturile calcolitice din nord-vestul Mării Negre ; III. Procesul de manufacturare ; IV. Concluzii. Rolul tehnologiei în evoluția socio-economică*. La sfîrșitul cărții este plasată o bibliografie cuprinzînd 148 de lucrări, dintre care 66 titluri sînt semnate de cercetători români. Aici sînt indicate atît lucrări strict arheologice cît și cele din cadrul altor științe care i-au permis autoarei să-și alcătuiască lucrarea.

La o primă vedere, evident superficială, planul lucrării pare a nu fi unitar și a nu fi în totală concordanță cu titlul. Dar, examinîndu-l cu atenție, fără prejudecată, și plasîndu-ne pe poziția cititorului de limbă engleză, chiar specialist, căruia civilizația Cucuteni-Tripolie nu-i este foarte familiară, trebuie să recunoaștem că sumarul cărții este judicios alcătuit, permițînd autoarei să transmită celor interesați cunoștințele nece-

sare înțelegerii complexului proces socio-economic petrecut în cadrul a ceea ce autoarea numește „Complex Society“.

Pînă de puțină vreme literatura arheologică de limbă engleză nu dispunea, cu excepția unor largi sinteze în care-i erau rezervate sumare subcapitole, de nici o lucrare consacrată culturii Cucuteni-Tripolie. Începutul a fost făcut cu excelenta monografie *Țirpești* datorată cercetătoarei S. Marinescu-Bilcu (publicată în aceeași editură B.A.R. International Series 107, Oxford, 1981), urmată apoi de cartea Lindei Ellis.

Primul capitol al cărții precizează, din punct de vedere teoretic, modul în care autoarea înțelege să interpreteze datele oferite de analiza tehnologiei, precum și a rolului acesteia în transformarea societăților arhaice.

Formată într-o facultate de antropologie și influențată de curentul „Noii arheologii“, autoarea își bazează interpretările pe lucrările teoretice ale lui V. G. Childe, Leslie White și C. Renfrew, abordînd problema tehnologiei din unghiuri mai puțin obișnuite pentru arheologul român.

În capitolul următor L. E. prezintă originea și evoluția neoliticului tîrziu și a eneoliticului din nord-vestul Mării Negre. Un foarte succint subcapitol prezintă istoricul cercetărilor din România și Ucraina. În continuare autoarea prezintă cultura Precucuteni pe care o numește „perioada Precucuteni“. Fără să spună în mod explicit, autoarea consideră că între populația precucuteniană și cea cucuteniană există o continuitate indiscutabilă, fără să conteste faptul că din punct de vedere arheologic este vorba de două culturi diferite. Aceasta este și opinia noastră pe care am susținut-o relativ recent (*Revue Roumaine* 9'1984). Linda Ellis prezintă apoi periodizarea și cronologia relativă și absolută a culturii Precucuteni-Tripolie A, precum și datele necesare asupra economiei, originii și influențelor exercitate sau suferite de această cultură. Fără să intre prea mult în detalii, autoarea oferă cititorului de limbă engleză o schiță corectă și utilă a perioadei Precucuteni.

A doua parte a capitolului este rezervată culturii Cucuteni (*The Cucuteni sequence*), termenul *secvență* nu este o invenție a autoarei fiind pus în circulație de mai mult timp de A. Nițu. Și în această parte a capitolului se păstrează aceeași schemă judicioasă de abordare a problematicii, fiind prezentate periodizarea, tipologia ceramicii, datarea absolută, așezările, locuințele, economia, contactele culturale și schimbările tehnologice.

După părerea noastră subcapitolul asupra tipologiei ceramicii Cucuteni și Tripolie ar fi trebuit să fie unificat, dar acest lucru nu poate fi cerut Lindei Ellis, rămînînd să fie făcut de specialiști aflați în contact direct și permanent cu materialele arheologice. În notele aferente capitolului autoarea explică și detaliază o serie de termeni și criteriile utilizate de autorii români și sovietici pentru periodizarea culturii Cucuteni-Tripolie.

Cele două capitole introductive sînt urmate de capitolul (III) „Procesul de manufacturare“ care constituie nucleul lucrării și care totodată reprezintă partea de cercetare originală a autoarei. Nu este împlător faptul că acest capitol însumează 90 de pagini (p. 80—170). Aici, L. E. discută, datorită pregătirii sale interdisciplinare, cu competență geologia materiilor prime folosite la manufacturarea ceramicii. Accentul este pus

pe problema oxizilor de fier, carbonatului de calciu/magnesium și pe oxizii de mangan folosiți la prepararea culorilor utilizate la pictarea ceramicii cucuteniene. Prezentînd zăcămintele din care puteau fi procurate materiile prime pentru vopsele, L. E. semnaleză o problemă deosebit de importantă : circulația materiilor prime în întreaga arie Cucuteni-Tripolie. Coportarea pigmentilor minerali și a sării ar putea explica remarcabila unitate culturală din spațiul amintit. Problema merită să fie aprofundată și pusă în legătură cu ipoteza prof. Vl. Dumitrescu privind existența, în cultura Cucuteni-Tripolie, a unor olari itenerați (**Arta culturii Cucuteni**, București, 1979, p. 14).

Observații deosebit de interesante sînt formulate în secțiunea B a capitolului ce se referă la procesul de fabricare a ceramicii. Interpretările autoarei sînt susținute de numeroase buletine de analize petrografice făcute, de L. E., pe numeroase eșantioane provenind din stațiunile Poduri, Văleni, Tg. Berești, Ghelăiești și Tg. Ocna-Codei.

În ceea ce privește modelarea vaselor cucuteniene L. E. demonstrează că o mare parte dintre ele au fost alcătuite prin suprapunerea unor colăcei de lut. Independent de cercetările și concluziile autoarei această metodă a fost intuită și utilizată de artizanul Pavel Gögö la modelarea unor replici cucuteniene de o fidelitate remarcabilă.

Cu mulți ani în urmă Șt. Cucoș interpretase corect cîteva piese ceramice, descoperite la Ghelăiești, ce documentau existența unor sisteme rotative folosite la finisarea vaselor. Piesele și ipoteza au fost menționate într-o comunicare susținută, în 1981, împreună cu noi. În același an, independent de descoperirile de la Ghelăiești, V. I. Markevici formulase ipoteza unor sitseme rotative pentru modelarea ceramicii. Aducînd probe indirecte, obținute pe baza examinării secțiunilor petrografice a unor fragmente ceramice de la Podei — Tg. Ocna și Ghelăiești, L. E. susține existența mai sus menționatei sisteme rotative, precursori ai roții olăruiei. Amuzant este faptul că metoda era folosită de mai mulți ani de artizanul Pavel Gögö, lucru pe care nu l-am aflat decît în 1984. Oricum descoperirca are implicații deosebite nu numai în ceea ce privește tehnologia ceramicii. Unele aspecte ale acestei descoperiri sînt abordate de L. E. în ultimul capitol al lucrării, dar ne rezervăm dreptul, pentru altă dată, de a le discuta și noi.

Tehnica pictării ceramicii cucuteniene este examinată de autoare cu toată atenția, ea a reușit să aducă, prin sofisticate analize (X — ray fluorescence și X — ray diffraction), noi date în acest domeniu.

O atenție deosebită este acordată procesului de ardere a ceramicii și implicit problemei cuptoarelor de olărie. Reținem observația asupra folosirii greșite, în literatură, a termenului „cuptor cu reverberație”. Cu toate eforturile autoarei care a strîns și discutat practic toate datele accesibile despre cuptoarele de ars oale din neo-eneoliticul românesc, precum și pe cele din aria Tripolie, încheierile sale nu pot fi considerate definitive, dar din ele se desprind interesante direcții de investigație. Rămîne ca arheologii care fac săpături în așezările Cucuteni-Tripolie să completeze, prin noi descoperiri, informațiile încă lacunare asupra cuptoarelor de ars ceramică.

În sfârșit ultimul capitol cuprinde concluziile autoarei asupra rolului tehnologiei în evoluția socio-economică. După o scurtă recapitulare a discuțiilor din capitolele precedente, L.E. abordează problema evoluției socio-economice și a paleodemografiei Cucuteni-Tripolie. Datele incomplete asupra numărului de așezări și implicit asupra densității populației Cucuteni-Tripolie, pe care le deținea autoarea, nu împieteză asupra interpretărilor pe care le sugerează. Interesantă ni se pare relația trasată între tehnologie și dezvoltarea socio-economică. Autoarea fiind obligată să se refere în special la pirotehnologie nu putea reda întreaga dimensiune a acestui complex proces. Vor fi necesare noi studii amănunțite asupra uneltelor și tehnicilor agrare care, sîntem siguri, vor sprijini și amplifica unele dintre ipotezele autoarei.

Linda Ellis încearcă, pe baza lucrărilor lui E. R. Service și C. Renfrew, să interpreteze datele cunoscute, din păcate destul de puține, privind organizarea socială a triburilor Cucuteni-Tripolie. În cea mai mare parte sîntem de acord cu ipotezele sugerate, cu prudență, de autoare. Va trebui, însă, să avem răbdare să fie acumulate mai multe informații mai ales în ceea ce privește problema „marilor așezări“, dar și în alte domenii. Asupra caracterului „pre-statal“ sau „Proto-orășenesc“ al societății și respectiv al așezărilor Cucuteni-Tripolie rămîne să ne pronunțăm atunci cînd lucrurile vor fi mai clare. De fapt autoarea nu afirmă că societatea cucuteniană ar fi atins stadiul de organizare pre-statal, ea discută doar unele aspecte și sugerează unele direcții de cercetare.

Deoarece se pune și problema unor aprecieri de valoare, fiind vorba de prima carte scrisă de un cercetător din afara ariei Cucuteni-Tripolie, ținem să menționăm următoarele: capitolul III constituie un studiu original, bazat pe numeroase și temeinice analize care elucidează numeroase aspecte ale tehnologiei ceramicii Precucuteni-Cucuteni, iar capitolul IV, într-o abordare istorico-antropologică, ridică probleme interesante și uneori sugerează direcții noi de cercetare. Primele două capitole sînt, fără îndoială, necesare și utile în economia cărții. Nu trebuie uitat cititorul căruia i se adresează lucrarea.

Ca în orice carte sînt, fără îndoială, unele imperfecțiuni, unele neîmpliniri, dar nu ne-am propus să le evidențiem cu orice preț deoarece o astfel de metodă nu își are rostul. După părerea noastră L.E. realizează o lucrare onestă, utilă în special cititorului de limbă engleză dar reușește să aducă și o contribuție care nu poate fi neglijată în cercetarea tehnologiei ceramicii. Îi adresăm kolegi sincerele noastre felicitări pentru reușita sa și îi urăm să-și continue cercetările asupra lumii cucuteniene. Sperăm că această carte, cu realizările și imperfecțiunile sale, să trezească interesul cititorilor de limbă engleză pentru fascinanta civilizație Cucuteni-Tripolie.

**Dan MONAH**

**BARBARA DEPPERT-LIPPITZ, Griechischer Goldschmuck**, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 1985, 322 p., 225 fig. în text și 32 în afara textului.

Autoarea, cunoscută specialistă în arheologia clasică, realizează o remarcabilă monografie asupra podoabelor de aur din lumea grecească.